Vol 6 Issue 2 March 2016

ISSN No : 2230-7850

International Multidisciplinary Research Journal

Indian Streams Research Journal

Executive Editor
Ashok Yakkaldevi

Editor-in-Chief
H.N.Jagtap

Welcome to ISRJ

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2230-7850**

Indian Streams Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Manichander Thammishetty
Ph.d Research Scholar, Faculty of Education IASE, Osmania University, Hyderabad.

Mr. Dikonda Govardhan Krushanahari
Professor and Researcher ,
Rayat shikshan sanstha's, Rajarshi Chhatrapati Shahu College, Kolhapur.

International Advisory Board

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.isrj.org

Indian Streams Research Journal
International Recognized Multidisciplinary Research Journal

ISSN: 2230-7850 Impact Factor : 4.1625(UIF) Volume - 6 | Issue - 2 | March - 2016

सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालय निर्मिती! एक शैक्षणिक आव्हान

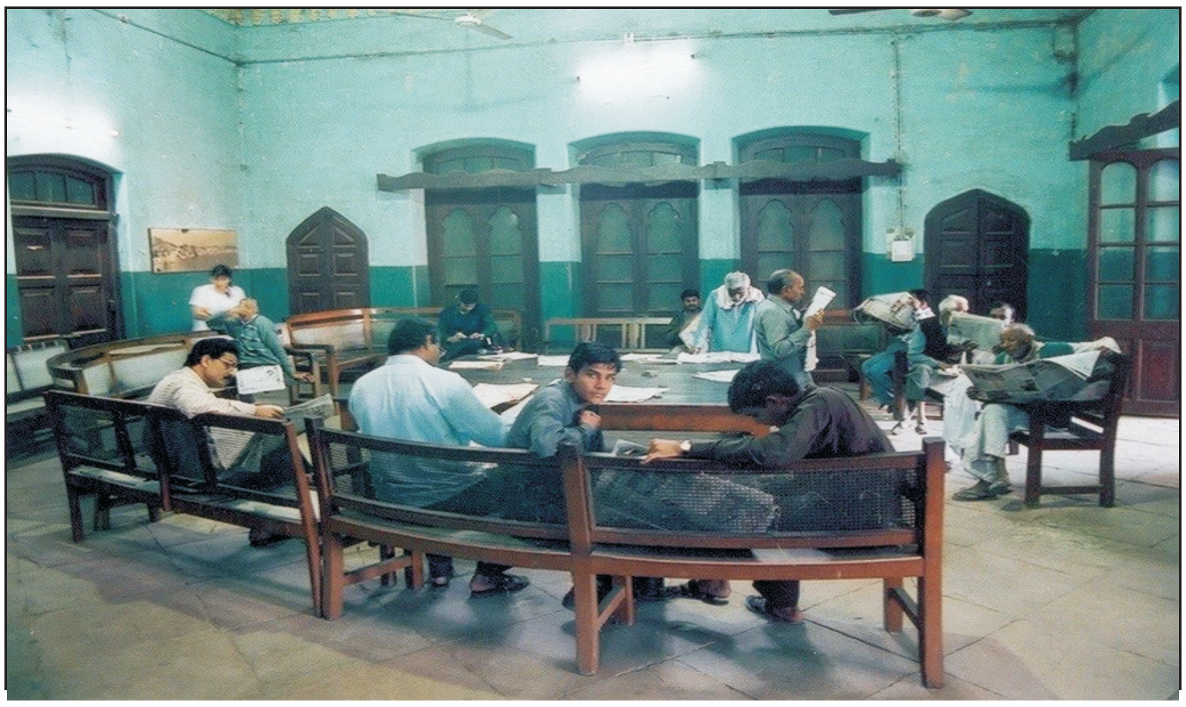

दशरथ दाजीराव भोसले

प्रस्तावना :

आंतरराष्ट्रीय स्तरावर (whole School Education) म्हणजे संपूर्ण शालेय शिक्षणाची संकल्पना अमलात येत आहे. शालेय शिक्षणाच्या हया आधुनिक पदध्तीत शालेय ग्रंथालयाची भूमिका पूरक व महत्त्वाची असणार हे निश्चित त्या दृष्टीने संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाची भूमिका रूजते आहे. आपल्या देशात राष्ट्रीय ज्ञान आयोग भविष्यातील शालेय शिक्षण पद्धतीतील आमूलाग्र बदलाचे धोरण तयार करीत आहे. शिक्षण पद्धतीतील बदलांबरोबरच शालेय ग्रंथालयाचे पुनरूज्जीवन करण्याचीही नितांत आवश्यकता आहे. यादृष्टीने अजूनही दृष्टीपथात नियोजन नाही. हया पार्श्वभूमीवर सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालय निर्मितीसंबधीचे संशोधन शालेय ग्रंथालयाच्या विकासात मोलाची भर घालू शकेल असे वाटते. असे संशोधन यशस्वी झाल्यास भावी सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालय निर्मितीचा प्रस्ताव राष्ट्रीय ज्ञान आयोगाकडे स्वीकृतीसाठी पाठविणे शक्य आहे. सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाची संकल्पना whole School Library संकल्पनेपेक्षा थोडी व्यापक व सर्वसमावेशक अशी आहे. पाश्चात्य देशातील संपूर्ण शालेय ग्रंथालय संकल्पनेत पुढील मुद्दयांचा समावेश केला जावा.

1. वय वर्ष 0 ते 16 दरम्यानच्या सर्व मुलांसाठी उपयुक्त ग्रंथालय
2. माहिती साक्षरता क्षमता शिक्षणाचा अंतर्भाव.
3. माहिती तंत्रज्ञान साक्षरता व माहिती हाताळण्याच्या कौशल्यांचे प्रशिक्षण.

हया मुदयांचा सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालय संकल्पनेत प्रामुख्याने समावेश असणार आहे. परंतु या शिवाय मुलांच्या बौद्धीक व मानसिक विकासात पुढील मुद्दयांचा समावेश असणे तितकेच गरजेचे आहे.

1. मातृभाषेबरोबर व्यावसायिक भाषेतील संभाषण कला (Language)
2. माहिती दळणवळण व तंत्रज्ञान सांधनांचा वापर
3. संप्रेषण कौशल्य
4. कुटुंबसंस्था, नातेसंबंध, सामाजिक कार्य व सांस्कृतिक परंपरेबद्दल जाण.
5. स्पर्धा परीक्षा, प्रायोगिक निर्मितीत सहभाग.
6. आरोग्य व लैगिक शिक्षण.
7. चारित्र्य, नैतिकता व वैयक्तिक नितीमत्तेची जाण.
8. व्यावहारिक ज्ञानाची ओळख

मुलांचा शैक्षणिक विकास हा विविध टप्प्यातूंन होत असतो. प्राथमिक माध्यमिक व उच्च माध्यमिक हे त्यातील प्रमुख घटक आहेत. परंतु याशिवाय मॉटेसरी पूर्व (प्ले ग्रुप) व पूर्व प्राथमिक स्तर त्यांच्या विकासासाठी महत्त्वाचे आहेत. हे आता लक्षात येत आहे. शालेय शिक्षणास आवश्यक त्या सर्व ज्ञानशाखासंबधीचे अभ्यासक्रम विविध स्तरावर शिकवले जातात. परंतु या अभ्यासक्रमसिमीत व कमिक पुस्तकाधारीत शिक्षणक्रमाच्या व्यतिरिक्त माहिती साक्षरता माहिती तंत्रज्ञान, माहितीस्त्रोताचा वापर हया मुद्दयावर आधारीत जीवनमूल्ये प्राप्त करून देणारे शिक्षण विद्यार्थ्यांना कुठेही मिळत नाही. ही तफावत भरून काढणेस निश्चित उपायोजना आज उपलब्ध नाही. कौटुंबिक संस्थेच्या विकेंद्रीकरणाचा विदयार्थाच्या जडणघडणीवर विपरीत परिणाम होतो आहे. संपूर्ण शालेय शिक्षणपद्धती, विश्वासपूर्ण शालेय ग्रंथालयाची संकल्पना यांचा उदय आपल्याकडे अजून झाला नाही.

सामाजिक व आर्थिक विषमतेमुळे कुटुंबाप्रमाणे विदयार्थी वेगवेगळयास्तरामध्ये विभागले जातात. ज्यात अती उच्च स्तरही आहे व अती निच स्तरही आहे. पारंपारीक शिक्षणपध्दतीत ही अभ्यासक्रमाच्या व कमिक पुस्तकांच्या चौकटीत काम करतात. संपूर्ण शिक्षण पुर्ण झाले तरी विदयार्थी या चौकटीतून बाहेर पडू शकत नाहीत. विदयार्थी व पालकांच्या मदतीने आपला बौद्धिक स्तर उंचावण्याचा प्रयत्न करतात. पण ते अपुरे आहेत. पुरेशी साधने व आर्थिक पाठबळाचा आधार नाही. सर्वच विदयार्थी स्पर्धा परीक्षा पास होणे या एकात जिद्दीने काम करतात. माहीती स्त्रोतांची कमतरता, माहितीसाक्षकरता क्षमतेचा अभाव, माहिती तंत्रज्ञान कौशल्य प्रशिक्षणाच्या संधी नाहीत. विषयांचे पुरेसे ज्ञान नाही. अशा या मुद्दयावर विद्यार्थ्याचा दर्जा सुधारण्यास पूरक शिक्षण पद्धती अशा परिस्थितीत संपूर्ण शालेय ग्रंथालयासारखी संस्थाच ही पोकळी भरून काढू शकेल. अशी विशेष शालेय ग्रंथालये अस्तित्वात येणे आज गरजेचे आहे.

संकल्पना व स्वरूप

सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाच्या निर्मितीच्या प्रक्रियेत सध्याच्या माहिती साक्षरता युगात मुलांच्या बौद्धिक व मानसिक विकासाकडे वेगळया व प्रगत दृष्टिकोनातून पाहणे शक्य होणार आहे. 'सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालय हे एक विविध दालनांचे मिळून एक ज्ञान – संकुल Knowledge Complex असेल. ज्याचा उपयोग प्ले ग्रुपपासून उच्च माध्यमिक स्तरावरील विदयार्थ्यीना होऊ शकेल प्ले ग्रुप तसेच पूर्व प्राथमिक मुलांसाठी सुरूवातीचे दालन असेल. ज्यात मुले त्यांच्या पालकांबरोबर येतील व तेथील साक्षरता सेवांचे उपयोग करतील. यातील संग्रहामध्ये त्या त्या वयोगंटासाठी योग्य सर्वप्रकारचे साहित्य असेल. त्यात चित्रे, तक्ते, आकृत्या, दृकश्राव्यसाधने चित्रमय व आवाजयुक्त नर्सरी ऱ्हाइन्स, बडबडगीते, खेळणी, व्हीडीओ फिल्म,ॲनिमेशन इत्यादी गोंष्टींचा समावेश असेल. या सुरूवातीच्या दालनानंतर जसाजसा विद्यार्थ्यांचा बौद्धिक स्तर उंचावेल त्याप्रमाणे इतर प्रगत दालनांचा ते उपयोग करून घेतील.

या ज्ञान संकुलाच्या केंद्रस्थानी अभ्यासक्रमाच्या दृष्टिने – उपयुक्त असे पूरक वाचन, छापील साहित्याचे समृदध असे ग्रंथालय असेल व या संपूर्ण संकुलासाठी व्यवस्थापन समिती पदधती असेल. प्ले ग्रुप स्तराच्या दालनानंतर संकुलामध्ये इतर महत्त्वाची दालने असतील.

महत्त्वाची दालने

1) माहिती साक्षरता क्षमता शिक्षण दालन
2) मल्टीमिडीया सेंटर (माहिती तंत्रज्ञानावरील माहितीस्त्रोत, इंटरनेट आधारित माहितीस्त्रोत)

इतर दालने

1) दळणवळण तंत्रज्ञान व साधने वापरण्यासंबंधी दालन
2) मातृभाषा व इतर पूरक व्यावसायिक भाषा संभाषण प्रशिक्षण दालन
3) संप्रेषण कौशल्य दालन
4) स्पर्धा परीक्षा, प्रायोगिक निर्मितीत सहभाग
5) कुटूंबसंस्था नातेसंबंध, सामाजिक कार्य व सांस्कृतिक परंपरा यांची जाण.
6) आरोग्य व लैंगिक शिक्षण
7) चारित्र्य, नैतिकता व वैयक्तिक निर्मितीचे महत्व
8) व्यावसायिक ज्ञानाची ओळख

विदयार्थी समूहास शिक्षण व ग्रंथपाल साक्षरता क्षमता आत्मसात होण्यासाठी प्राथमिक धडे देतील. त्यानंतर त्यांना काही प्रकल्प देऊन त्यावर स्वतःच्या बुद्धिने प्रत्यक्ष काम करण्यास सांगण्यात येईल. त्यांना स्वतःच्या बुद्धिने प्रकल्पाची समस्या समजणे, समस्याविधाने तयार करणे, समस्या सोडविण्यासाठी लागणाऱ्या माहितीचा व स्त्रोताचा शोध घेणे, माहिती शोधून वाचणे, जे समजले ते स्वतःच्या बुद्धिने काम करण्यास सांगण्यात येईल. त्यांना स्वतःच्या बुद्धिने प्रकल्पाची समस्या समजणे, समस्याविधाने तयार करणे, समस्या सोडविण्यासाठी लागणाऱ्या माहितीचा व स्त्रोतांचा शोध घेणे, माहिती शोधून वाचणे, जे समजले ते स्वतःच्या शब्दात लिहिणे, प्रत्यक्षपणे प्रकल्प पूर्ण करणे इत्यादी प्रक्रिया विदयार्थी स्वतः अनुभवतील यातून आवडीचे विषय समजतील त्यांच्यात वाचन अभिरूची निर्माण होईल.

माहिती तंत्रज्ञानाचे प्राथमिक धडे घेतल्यानंतर विदयार्थी प्रत्यक्ष कामातून माहितीशोध व प्रतीप्राप्त आत्मसात करतील. थोडयाशा प्रशिक्षणाने इंटरनेट, सी.डी., इ.बुक, इ.जर्नल मल्टीमिडीया, संदर्भ साहित्य, डि.व्ही.डी. प्रकारातील माहिती स्त्रोत वापरण्यास शिकतील. या कामात शिक्षक ग्रंथपाल माहिती तंत्रज्ञान तंत्रज्ञ मुलांना हवी ती माहिती साधनांनी समृद्ध असतील. शिक्षक व पालक हयांच्या संयुक्त प्रचारातून या सर्व मुदयांबद्दलचे ज्ञान हस्तगत करतील.

सार्वजनिक संपूर्ण षालेय ग्रंथालयातील वातावरण

1) समाजाच्या सर्व स्तरातून कुटूंबातील 0–16 वयोगटातील मुलांना सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयात प्रवेशाचे अधिकार सर्वांना एक सारखे असतील.
2) ग्रंथालयातील वातावरण मैत्रीपूर्ण व सहकार्याचे असेल.
3) विदयार्थ्यांना संपूर्ण संकुलात मुक्त वावरण्याची व संकुलाचा वापर करण्याची परवानगी असेल.
4) विदयार्थी व पालक दोघांना समान वागणूक मिळेल.
5) प्ले ग्रुप व लहान वयोगटातील विदयार्थ्यांबरोबर काम करतांना ते खेळीमेळीचे, हसतखेळत होईल याकडे लक्ष दिले जाईल. जेणेकरून हसतखेळत शिक्षण त्यांच्या आवडीचे होईल हे पाहिले पाहिजे.
6) सर्व स्तरातील विदयार्थ्यांची माहिती गरज पूर्ण केली जाईल.
7) शिक्षक, ग्रंथपाल, विदयार्थ्यांच्या कामात वैयक्तिकरीत्या मदत करतील.
8) विदयार्थ्यांच्या मनात ग्रंथालयाबद्दल आकर्षण आस्था निर्माण होईल अशी त्यांची मांडणी व सजावट असेल जेणेकरून विदयार्थी पुनःपुनः ग्रंथालयात येईल.
9) सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयात (संकुलात) थिएटर, कॉन्फरन्स रूम, ग्रुपचर्चा, टेलीकॉन्फरन्सींग, चॅट, इ–मेल, कॅफेटेरीया सुविधा असतील.

सार्वजनिक संपूर्ण षालेय ग्रंथालयाची उद्‌दिश्टे

सर्व स्तरातील 0–16 वयोगटातील विदयार्थ्यांना मुक्तद्वार पदधतीने ग्रंथ इलेक्ट्रॉनिक स्त्रोत व इतर साहित्य उपलब्ध करून देणे.
विदयार्थ्यांच्या सुरूवातीच्या लहान वयातच वाचनाची आवड निर्माण होईल व वृद्धिंगत होईल असे कार्यक्रम आखणे.
विदयार्थ्यास आवडीचा विषय समजणे व त्या विषयास त्यास वाचनसाहित्य पुरविले जाईल हे पाहणे.
विदयार्थ्यांना समूहामध्ये एखाद्या विषयावर व समस्येवर महितीपूर्ण चर्चा करण्यास प्रवृत्त करणे.
संशोधन माहिती प्रतिप्राप्ती व माहिती कौशल्य विदयार्थी आत्मसात करतील याकडे लक्ष देणे
नियमित वाचन, मनन, लेखन, चिंतन आयुष्यभर निरंतर शिक्षणाची कौशल्ये विदयार्थ्यांना प्राप्त होतील हे पाहणे.
समाजातील विविध नैतिक मूल्ये अंगी येण्यास विदयार्थ्यांना ग्रंथालय मदत करेल.
स्पर्धा परीक्षांची तयारी, व्यक्तिमत्व विकासाच्या संदर्भात विदयार्थ्यांना मार्गदर्शन करणे
विदयार्थ्यांना व्यावहारिक ज्ञान प्राप्त होईल असे पहाणे. प्रसंगी विदयार्थी कौटुंबिक सामाजिक अडचणींवर मात करण्यास यशस्वी होईल अशी मानसिकता तयार करणे.
दैनंदिन जीवनात उपयोगी पडणारे वळण, तंत्रज्ञान साधने वापरण्याचे ज्ञान, मातृभाषा आणि इतर भाषेत संभाषण करण्याची कला ते अवगत करतील.
विदयार्थ्यांच्या ठिकाणी माहिती साक्षरता निर्माण येईल व ती वाढेल. माहिती तंत्रज्ञान साधने व स्त्रोत हाताळण्यात ते निपूण होतील. ग्रंथालयाचा वापर करण्याची प्रवृत्ती वाढेल. अशा पदधतीने ग्रंथपाल व शिक्षकांच्या मदतीने सहकार्याने कार्यक्रम राबविणे.
सार्वजनिक संपूर्ण ग्रंथालयाच्या विकासात विद्यार्थी, शिक्षक, पालक, ग्रंथपाल यांना समाविष्ट करून घेणे.
या सर्व कामात जबाबदारीने भाग घेतील असे शिक्षक, ग्रंथपाल व इतर व्यावसायिकांची नेमणूक करणे.

कार्यप्रणाली

विविध विषयांच्या दालनातील साहित्य, माहिती व जात लक्षात घेवून त्यांचे सुत्रबद्ध एकत्रित व्यवस्थापन करणे व त्यातून त्या– त्या विषयातील स्त्रोत व साधने सुलभतेने मिळतील अशी पोर्टल (वाटाडे) तयार करणे त्यांना (Subject Gateways) अशा पोर्टलच्या पाठीमागे विषयानुसार स्त्रोत जोडलेले असतील. असे ग्रंथालय शाळेच्या वेळेनंतर, आठवडयाच्या शेवटी, खास करून सुट्टीत उघडे असेल. लहान–लहान विद्यार्थी समुह ते संपूर्ण वर्ग तेथे येवून आपले काम करतील. अशा प्रकारे नियोजन असेल. सुट्टीच्या काळात समर स्कूलसाठी शिबिरे आखली जातील. ग्रंथालयातील कामास जोड मिळेल अशा सहली आयोजित केल्या जातील.या सोयीचा लाभ घेवू इच्छिणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी राहण्याची, तेथे जाण्यासाठी वाहनांची सोय असेल. प्रत्येक जिल्हयाच्या ठिकाणी प्रथम पथदर्शी अशी ग्रंथालये स्थापन करावीत. त्यानंतर त्यांचा प्रसार शाळातून व्हावा. पाच ते दहा शाळांच्या समुहास एक समृद्ध ग्रंथालय प्रत्येक शाळेत असावे. विद्यार्थी व पालकांना ते

वापरणे सोईचे होईल. अशा ग्रंथालयाच्या देखभालीचा खर्च राष्ट्रीय ज्ञान आयोगामार्फत करावा.

सार्वजनिक षाळेय ग्रंथालयाची निर्मिती वाटचाल

1) सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाची संकल्पना स्पष्ट करणे. (Exploratory Research)
2) सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाची 21 व्या शतकातील उपयुक्तता लक्षात घेता अशा ग्रंथालयाच्या आवश्यकतेबद्दल ग्रंथपाल, शिक्षक, पालक, विदयार्थी यांची मते जाणून घेणे. (पाहणी, प्रश्नावली, मुलाखत)
3) सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाचे प्रतिमान (Model) तयार करणे. त्यास डेलफी तंत्र प्रतिमान पद्धतीद्वारे तज्ज्ञांची मान्यता मिळवणे.
4) सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाच्या विविध दालनासाठी माहितीस्त्रोतांचा आराखडा तयार करणे. (साधन निर्मिती)
5) सार्वजनिक संपूर्ण शालेय ग्रंथालयाच्या स्थापनेसंबंधी राष्ट्रीय ज्ञान आयोगाकडे पाठविण्यासाठी शिफारस वजा कच्चा आराखडा तयार करणे.

व्याप्ती

भौगोलिक मर्यादे अंतर्गत पूर्व प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळा यांच्याकडे ग्रंथालय व ग्रंथपाल आहे अशा शाळांकडून सॅपलींग पद्धतीने माहिती गोळा करून विषयाची मांडणी करण्यात यावी.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal
For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- International Scientific Journal Consortium
- OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- Google Scholar
- EBSCO
- DOAJ
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Indian Streams Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.isrj.org